

3rd
International Conference on

Systems Thinking in Practice

سومین کنفرانس بین‌المللی

تفکر سیستمی در عمل

تحلیل سیستمی شبکه عوامل موثر بر امید به آینده

حسین اکبری^۱

دانشیار جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه فردوسی مشهد

نفیسه مهدی‌زاده^۲

دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی، دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

در پژوهش حاضر، مساله امید به آینده به عنوان یک مفهوم چند بعدی و پیچیده بررسی شد. تغییر در نظام اقتصادی، سیاسی و سایر جنبه‌های اجتماعی ممکن است بر امید به آینده افراد و جوامع تاثیرگذار باشد. هدف از این پژوهش ترسیم شبکه عوامل موثر بر امید به آینده و یافتن موثرترین عوامل در این شبکه است. روش مورد استفاده تحلیل سیستمی است. عوامل موثر بر امید به آینده، از مقالات منتشر شده در حوزه امید به آینده استخراج شده است. پس از انجام یک مرور نظام‌مند روی مقالات معتبر، تعداد ۷۰ عامل شناسایی و در دسته‌بندی‌های مسائل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سطح کلان، فردی، عوامل جمعیتی، روانشناختی و خانوادگی دسته‌بندی شد. در مرحله بعد شبکه مسائل امید به آینده به کمک جمعی از نخبگان حوزه جامعه‌شناسی و روانشناسی به کمک نرم افزار ونسیم ترسیم شد و سپس توسط نرم افزار pajek خوشه‌بندی گردید و در نهایت به کمک تحلیل ساختاری و تحلیل شبکه، موثرترین عوامل موثر بر امید به آینده شناسایی شد که مهمترین آنها عبارتند از: دینداری، فقر اقتصادی و شایسته سالاری.

واژگان کلیدی: امید به آینده، دینداری، تحلیل سیستمی، مرور سیستماتیک

^۱h-akbari@um.ac.ir

^۲nmahdizadeh97@mail.um.ac.ir

۱- مقدمه

امید به آینده یک مفهوم اجتماعی مهم و الهام‌بخش در زندگی انسان است که در طول تاریخ به عنوان یک نیروی پیش‌رانه برای توسعه و پیشرفت جوامع و توسعه فردی، نقش مهمی داشته است. این مفهوم نه تنها به عنوان یک پنجره به آینده، بلکه به عنوان یک عامل مهم در ایجاد تغییر و انگیزه برای پیشبرد اهداف و رسیدن به افکار بزرگ تصور می‌شود. امید نیروی محرکه انسان برای دستیابی به روزهای بهتر، انعطاف‌پذیری در برابر ناملایمات و رویای جمعی ما برای رسیدن به جامعه‌ای عادلانه‌تر و پایدارتر است.

مفهوم امید در رشته‌های گوناگون اعم از پرستاری و روانشناسی مورد مطالعه قرار گرفته است، اما مطالعه آن از دیدگاه جامعه‌شناختی از این جهت حائز اهمیت است که شکاف بین باورداشت‌های فردی و شبکه پیچیده ساختارها، هنجارها و نهادهای اجتماعی را پر می‌کند. امید، در این زمینه، چیزی فراتر از یک احساس شخصی و یک مسئله فردی است. نگاه جامعه‌شناختی به مفهوم امید به آینده نقش بسیار مهمی در تحلیل تعاملات انسانی و جوامع دارد. این دیدگاه به تأثیرات اجتماعی، فرهنگی، و اقتصادی امید به آینده پرداخته و سعی در درک چگونگی تأثیرگذاری این مفهوم بر ساختارها و روابط اجتماعی و بالعکس دارد. در دیدگاه جامعه‌شناختی، امید به آینده به عنوان یک مفهوم اجتماعی در نظر گرفته می‌شود که توسط تعاملات انسانی و فرهنگ شکل می‌گیرد. این مفهوم می‌تواند تحت تأثیر عوامل مختلف تاریخی، دینی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی قرار گرفته و در جامعه تغییر نماید.

بنابراین امید به آینده مفهومی پیچیده و چندوجهی است که بررسی آن نیازمند داشتن رویکردی کل‌نگر و جامع است. علی‌رغم این اهمیت و پیچیدگی مطالعات در باب امید به آینده اندک و با تأکید بر برخی متغیرها است. در پژوهش‌های اخیر، ناامیدی از آینده جزو مسائل اجتماعی اولویت‌دار عنوان شده است. زیرا در شرایط کنونی شهروندان و به خصوص جوانان دارای نیازهای فراوانی هستند که جامعه نمی‌تواند به آن‌ها پاسخ دهد. این نیازها شامل وضعیت نامطلوب اقتصادی، عدم تأمین نیازهای زندگی، بیکاری و فشار روانی هستند که باعث افزایش ناامیدی در جامعه شده است. جامعه‌ای که اعضای آن دید روشنی به آینده خود نداشته و امید به موفقیت در آینده ندارند پویایی خاصی نداشته و رکود و سکون تمام ابعاد زندگی اجتماعی آن جامعه را در بر می‌گیرد و دوره‌های طولانی برآورده نشدن آرزوها و انتظارات موجب ظهور نگرش‌های بدبینانه‌ای می‌شود که اختلال در فرایند جامعه‌پذیری نسل جوان، مهاجرت نخبگان، انفعال اجتماعی و ... را در پی دارد. از این رو

3rd
International Conference on

Systems Thinking in Practice

سومین کنفرانس بین‌المللی

تفکر سیستمی در عمل

جلب مشارکت فعال مردم در حیات اجتماعی و پیشبرد استراتژی توسعه، مستلزم وقوف دقیق بر زمینه های امید به آینده و احساس نشاط شهروندان و تلاش برای افزایش آن هاست.

هدف مقاله حاضر شناسایی عوامل مختلف موثر بر امید به آینده در جامعه ایران و تأثیر متقابل این عوامل بر یکدیگر و بر امید به آینده است. به کمک تحلیل سیستمی و با تکیه بر نظریه ها و دیدگاه های مختلف جامعه شناسی، چگونگی تلاقی ساختارهای اجتماعی، روابط، نابرابری ها و ارزش های اجتماعی با امید را قابل بررسی است. در نهایت هدف اصلی این پژوهش، حرکت از شناسایی مهمترین عوامل به موثرترین آن ها است. در انجام این پژوهش، ما به دنبال کمک به مجموعه دانش رو به رشدی هستیم که می تواند سیاست ها، مداخلات و تغییرات اجتماعی را در راستای پرورش جهانی امیدوارتر و فراگیرتر به کار گیرد. پیچیدگی مسئله امید ما را بر آن داشت تا آن را همچون یک سیستم اجتماعی محل مذاقه قرار دهیم و رابطه عوامل موثر بر آن را -که توسط تحقیقات پیشین سنجش شده است- در یک شبکه تحلیل کنیم و به درک عوامل متعددی که امید به آینده را از ابعاد مختلف تحت تأثیر قرار می دهد دست یابیم. ما قصد داریم به تحلیل پیچیدگی مفهوم امید به آینده از زوایا و نگاه های مختلف بپردازیم. با توجه به اینکه امید به آینده در تمام ابعاد زندگی انسانی تأثیرگذار است، تعاملات پیچیده و دینامیکی بین مؤلفه های مختلف این مفهوم را بررسی خواهیم کرد. این تحلیل به ما کمک می کند تا به درک بهتری از چگونگی شکل گیری و تأثیر امید به آینده بر افراد و جوامع برسیم و ممکن است برای ارتقاء سلامت روانی، تصمیم گیری های سیاستی، و مدیریت تغییرات اجتماعی اهمیت داشته باشد. در مجموع اهداف تحقیق عبارت اند از:

مرور نظامند مطالعات انجام شده در زمینه امید به آینده

تحلیل سیستمی عوامل موثر بر امید به آینده و ترسیم شبکه عوامل موثر بر آن

یافتن موثرترین عوامل (کلیدی) بر امید به آینده با استفاده از روش تحلیل سیستمی.

۲- مبانی نظری و پیشینه تحقیق

امید یک مفهوم پیچیده و چند بعدی است. از منظر جامعه شناسی امید را می توان انتظار یا باور مثبت به پایداری وضعیت مطلوب و یا نیل به شرایط بهتر، به ویژه در چارچوب ساختارها، روابط و نهادهای اجتماعی تعریف کرد. دیدگاه های جامعه شناسی درباره امید اغلب بر نقش عوامل اجتماعی و تعاملات در شکل دادن به امید فردی و جمعی تأکید می کند. دیدگاه های جامعه شناسی درباره امید می توانند با رشته های دیگر مانند روان شناسی، اقتصاد و علوم سیاسی تلاقی داشته باشند و درک جامع تری از امید در یک زمینه اجتماعی گسترده تر ارائه دهند. اهمیت مطالعه امید در بستر یک سیستم آن است که دید واضحی از تأثیر متغیرهای مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و روانشناختی به پژوهشگر می دهد و امکان یافتن نقاط اهرمی برای مداخله و سیاست گذاری درست برای ارتقا امید در سطح جامعه را فراهم می کند.

3rd
International Conference on

Systems Thinking in Practice

سومین کنفرانس بین‌المللی

تفکر سیستمی در عمل

نظریه معروف و کاربردی در زمینه امید مربوط به رشته روانشناسی است که توسط اسنایدر تبیین شده است. اسنایدر^۱ (۱۹۹۱، ۲۰۰۲، ۲۰۰۳، ۲۰۰۶) امید را به عنوان یک نیرو و قدرتی ترسیم می‌کند که با این قابلیت‌ها مشخص می‌شوند: (۱) تعیین هدف‌ها، (۲) تدوین راهبردهای رسیدن به این هدف‌ها (گذرگاه‌ها) و (۳) داشتن انگیزه لازم برای استفاده از این راهبردها (عامل). یک اصل اساسی نظریه امید، هدفمند بودن رفتار آدمی است که این هدف‌ها اعمال را هدایت می‌کنند (محمدزاده و همکاران، ۹۸).

نظریه امید اسنایدر اگرچه متغیرهای مهمی را برای تبیین در اختیار قرار می‌دهد لکن جای خالی متغیرهایی که در نهایت باعث امید به آینده از منظر جامعه‌شناسی می‌شوند خالی است. در آرا نظریه‌پردازان کلاسیک جامعه‌شناسی، دین همواره مورد توجه بوده است. فرد دیندار در رویکرد کارکردگرها تحت فشار اجتماعی محترمانه‌ای خواسته‌های جامعه را گردن می‌نهد و مسئله‌گایی او فلاح و رستگاری اخروی است و این امر سبب ایجاد توقعات و انتظارات معمول از زندگی شده و یک رضایت از زندگی و به دنبال آن امیدواری در پی دارد. اجماعی بین جامعه‌شناسان وجود دارد که دین از منابع مهم معنابخشی به زندگی است (صفری‌شالی و طوافی، ۹۷). تئوری آنومی دورکیم و مرتون نیز تاکید بر عدم تعادل میان نیازها و اهداف با امکانات موجود در جوامع شتاب‌آلود مدرن دارد که در نهایت جامعه نمی‌تواند اهداف و آرزوهای مردم را در سطح معقول محدود کند و در این جامعه مطالبات پایان ندارد و فرد جهت لازم برای تنظیم رفتار خود با معیارهای اجتماعی را نخواهد داشت و در انتها احساس فقدان حمایت جمعی و پشتیبانی اجتماعی می‌کند و این ناامیدی، انزوا و انفعال را سبب می‌شود (مهدیزاده و قاری قرآنی، ۹۷).

از دیگر تئوری‌های مرتبط با امید به آینده می‌توان تئوری مقایسه اجتماعی^۲ را نام برد. به اعتقاد فسینگر^۳ انسان ارزیابی از خود را در مقایسه با دیگران به‌دست می‌آورد که در نهایت باعث بروز رضایت یا نارضایتی می‌گردد. در ادامه نظریه احساس محرومیت نسبی به کمک تبیین ما می‌آید به این صورت که اگر میان انتظارات مشروع و واقعیت اختلاف وجود داشته باشد مثلاً به سبب بی‌عدالتی گروهی از اقشار بسیار ضعیف احساس فقر و بی‌عدالتی می‌کنند و واکنش‌های شدید عاطفی انجام می‌دهند. حد اعلای این احساس تضاد اجتماعی است که این بی‌عدالتی توزیعی سبب ناامیدی و عدم نشاط در جامعه می‌گردد (صفری‌شالی و طوافی، ۹۷).

طبق نظر پاتنام، در صورت وجود سرمایه اجتماعی، افراد، در قالب هنجارها و پیوندهای اجتماعی موجود در تعاملات اجتماعی، قابلیت‌های خود را افزایش می‌دهند و ضمن به‌دست آوردن امکان کنترل زندگی خود از حمایت‌های اجتماعی شبکه‌های ارتباطی خود برخوردار می‌شوند. بنابراین قدرت کنار آمدن آن‌ها با فشارهای ناشی از فعالیت‌ها و روابط افزایش می‌یابد و به لحاظ روانی از آسایش و آرامش بهره خواهند برد (مردانی‌فر و همکاران، ۹۸).

^۱Snyder C. R

^۲Social comparison theory

^۳Festinger

3rd
International Conference on

Systems Thinking in Practice

سومین کنفرانس بین‌المللی

تفکر سیستمی در عمل

به طور خلاصه، امید تنها یک احساس فردی نیست، بلکه یک پدیده اجتماعی و جمعی است. با ساختارها، روابط و پویایی های جامعه در هم تنیده است و منعکس کننده انتظارات و آرزوهای افراد و گروه های درون آن جامعه است. درک ابعاد امید از منظر جامعه‌شناسی می‌تواند روشن کند که چگونه عوامل اجتماعی، دیدگاه افراد را نسبت به آینده شکل می‌دهند و تمایل آن‌ها برای مشارکت در جامعه برای ایجاد تغییرات اجتماعی مثبت را افزایش می‌دهد.

2-1- پیشینه تحقیق

تحقیقات متنوعی از منظر علم روانشناسی، پزشکی و پرستاری ابعاد مختلف مفهوم امید به آینده را بررسی کرده‌اند. مطالعات جامعه‌شناختی نیز عمدتاً به بررسی جوانب جزئی و محدودی از امید به آینده پرداخته‌اند و به تحلیل سیستمی این مفهوم در سطح کلان پرداخته نشده است. این مقاله به منظور پر کردن این نقص در ادبیات تحقیقاتی، با هدف انجام یک مرور سیستمی از مطالعات گذشته در زمینه امید به آینده و تحلیل عوامل موثر و ارتباط بین آنها انجام شده است.

برای آنکه دید جامع‌تری نسبت به پیشینه تحقیقات انجام شده در حوزه امید به آینده بدست آید تحقیقات را بر اساس عوامل تفکیک شده است:

امید به آینده از مفاهیم کلیدی در زمینه علوم اجتماعی است که تاثیر عمیقی بر رفتار و تصمیمات افراد دارد. این امید به تداوم و بهبود وضعیت زندگی و اجتماعی افراد در آینده اشاره دارد. مطالعات در این زمینه نشان داد عوامل اجتماعی متعددی نظیر آنومی اجتماعی، پذیرش، رضایت، حمایت، امنیت، اعتماد، تعهدات، سازگاری و سرمایه اجتماعی به طور مستقیم و یا غیرمستقیم بر میزان امیدواری جامعه تاثیر دارد که این مهم می‌تواند تاثیرات مختلفی بر رفتار افراد، انگیزه‌های شخصی و شکل‌دهی به آن‌ها در آینده بگذارد (عبدالهی، ۹۹؛ صفری‌شالی و طوافی، ۹۷؛ مهدیزاده و قاری‌قرآنی، ۹۷؛ ساعی‌ارسی و همکاران، ۹۶؛ علیزاده‌اقدام، ۹۱؛ مردانی‌فر و همکاران، ۹۷؛ طوافی و سروری، ۱۴۰۰؛ امیرخان‌نژاد و صباغ، ۹۵؛ پورغزنین و همکاران، ۸۲؛ طالب‌لو و همکاران، ۹۷).

امید به آینده یکی از شاخص‌های کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی است (صفری‌شالی و طوافی، ۱۳۹۷). در پژوهش مهدیزاده و قاری‌قرآنی (۱۳۹۷) آنومی اقتصادی بیشترین تاثیر را در بین متغیرهای مورد سنجش - دینداری، احساس محرومیت، پایگاه اقتصادی اجتماعی و آنومی اجتماعی و اقتصادی - داشته است. همچنین نتایج دیگر تحقیقات نشان می‌دهد امنیت اقتصادی متزلزل و طبقاتی شدن جامعه تاثیر بسیار مخربی بر سطح امیدواری افراد دارد. شرایط اقتصادی پایدار و رونق آن می‌تواند امید افراد را بالا برده و به توسعه وضعیت خود در آینده ترغیب نماید. بیکاری و کاهش درآمد و عدم امنیت اقتصادی نیز از عوامل محوری در تعیین میزان امید و اعتماد افراد به آینده است (عبدالهی، ۹۹؛ صفری‌شالی و طوافی، ۹۷؛ ساعی‌ارسی و همکاران، ۹۶؛ طوافی و سروری، ۱۴۰۰؛ پورغزنین و همکاران، ۸۲؛ سفیری و همکاران، ۹۳؛ عبدالهی، ۸۹؛ مرادی و صفاریان، ۹۷).

3rd
International Conference on

Systems Thinking in Practice

سومین کنفرانس بین‌المللی

تفکر سیستمی در عمل

اثر عوامل جمعیتی نیز در برخی تحقیقات بر امید به آینده بررسی شده است. تحقیق صفری‌شالی و طوافی (۹۹) وجود تفاوت معنی دار میان امید به آینده زنان و مردان را گزارش کرده‌اند در حالی که نتایج تحقیق جعفری و افشانی (۹۵) مبنی بر عدم وجود رابطه بین جنسیت و امید است. در تحقیق صفری‌شالی (۹۶) وضعیت متاهلان و مجردان نسبت به آینده تفاوت معنی داری گزارش شده است. همچنین متغیر سن حاکی از آن است که امید در بین جوانان بیشتر از سنین بالا است. این نتیجه می‌تواند به این علت باشد که افراد جوان زمان بیشتری برای رشد شخصی و حرکت به سوی اهداف دارند و افراد مسن به علت تجارب اجتماعی منفی بیشتر، مشکلات سلامتی و فرصت‌های کمتر امید کمتری دارند. قومیت نیز در صورتی می‌تواند تاثیرگذار باشد که جامعه از تضمین تساوی و عدالت قومی عاجز باشد (عبدالهی، ۸۹؛ مرادی و صفاریان، ۹۷؛ گیتی‌قریشی، ۸۸؛ افشانی و جعفری، ۹۵؛ عبدالهی، ۹۹؛ صفری‌شالی و طوافی، ۹۷؛ مهدیزاده و قاری‌قرآنی، ۹۷؛ ساعی‌ارسی و همکاران، ۹۶؛ فرخ‌نژادکشکی و همکاران، ۹۷؛ پورغزنین و همکاران، ۸۲).

خانواده به عنوان اولین نهاد اجتماعی و تسهیل‌گر ورود فرد به جامعه می‌تواند نقش مهمی در نگرش فرد داشته باشد. والدین با تحصیلات بالا ممکن است بهترین فرصت‌های تحصیلی و شغلی را برای فرزندان خود فراهم کنند (سفیری و همکاران، ۹۳). وقوع انحرافات در خانواده نیز منجر به تباهی خانواده و تاثیرات منفی در روابط اجتماعی اقتصادی فرزندان می‌شود و همچنین خانواده‌های نابسامان نیز می‌توانند به سبب عدم تضمین امنیت و ناپایداری محیط خانه، امید به آینده را کاهش دهند (عبدالهی، ۸۹؛ سفیری و همکاران، ۹۳).

پرتکرارترین تحقیقات در زمینه دینداری و باورهای مذهبی بود و نتایج حاکی از رابطه مستقیم دینداری و امید بود. مذهب از طریق مکانیزم معنابخشی به زندگی باعث امیدواری در افراد می‌شود (عبدالهی، ۸۹؛ علیزاده اقدم، ۹۱؛ امیرخان‌نژاد و صباغ، ۹۵؛ افشانی و جعفری، ۹۵؛ علیزاده اقدم و همکاران، ۹۵؛ صفری‌شالی و طوافی، ۹۷؛ مهدیزاده و قاری‌قرآنی، ۹۷) ناامیدی در بعد فردی موجب از بین رفتن آراده و نیروی لازم برای نیل به اهداف می‌شود. افراد ناامید نسبت به توانایی‌های خود باور نداشته و از آینده تصویری نامطلوب دارند و به همین سبب سرخورده و منفعل می‌شوند. تحصیلات فرد نیز ممکن است به سبب دستیابی به فرصت‌های شغلی بهتر امید را در افراد تقویت کند. عوامل روانشناختی نظیر تاب آوری، خلاقیت، خوداتکایی و خوشبینی سبب بالا رفتن امکان دیدن آینده به عنوان فرصت می‌شود (مهدیزاده و قاری‌قرآنی، ۹۷؛ محمدزاده و همکاران، ۹۸؛ علیزاده اقدم، ۹۱؛ طوافی و سروری، ۱۴۰۰؛ قهرمانی و نادری، ۹۱؛ زارعی و همکاران، ۹۶؛ افشانی و جعفری، ۹۵؛ بالجانی و همکاران، ۹۰؛ عباس‌زاده، ۹۵؛ کرمی، ۹۱).

در گروهی از تحقیقات نیز اهمیت آموزش مهارت‌های نرم در شکل‌گیری امید در جامعه نمایان شده است (گچلو و غلامی، ۹۷؛ عابدی و طاهری، ۹۹) آموزش کارآفرینی افراد را به تفکر مثبت و دیدن فرصت‌ها ترغیب می‌کند (مرادی و کلانتری، ۸۹) توانمندسازی نیروها و آموزش خودتوسعه‌دهی نیز سبب توسعه مهارت‌های فردی و اجتماعی خواهد شد و به افراد کمک می‌کند با موقعیت‌های چالش‌زا مواجه شوند (سنجری، ۹۹). به طور کلی سرمایه فرهنگی افراد را

به سبب ارزش‌ها، معنویت و هدفمندی توانمند کرده و به نوعی امید به آینده را افزایش می‌دهد (فرخ‌نژادکشکی، ۹۷، عزیزاده‌اقدام، ۹۱؛ حسن‌زاده و همکاران، ۹۱)

عواملی مانند عدم بازنگری در قوانین، شایسته سالاری، نوآوری ساختاری، برخورداری از امکانات و اعتماد سازمانی نیز می‌تواند به عنوان عوامل سطح کلان بر امید به آینده در جامعه و یا سازمان تاثیر بگذارد (عدالهی، ۹۹؛ سنجرى و همکاران، ۹۹). وجود قوانین و مقررات قدیمی، منسوخ و ناسازگار با شرایط جدید جامعه، می‌تواند باعث ایجاد نگرش منفی نسبت به آینده شود زیرا افراد ممکن است به سبب تضاد بین قوانین و نیازهای جدید، امکان تحقق اهداف خود را نداشته باشند. شایسته سالاری و شفافیت و عدالت محوری در ادارات و سازمان‌ها می‌تواند به اعتماد سازمانی و فرایندهای آن منجر شود. سازمان‌هایی که توانسته‌اند ساختارهای خود را بهبود ببخشند و اصلاحات به موقع و مکفی انجام دهند سبب اعتماد افراد و افزایش انگیزه و امید در آن‌ها خواهند شد. فرهنگ اعتماد نیز بین افراد سازمان و یا جامعه می‌تواند منجر به تعامل و تعاون سازنده و در نتیجه ترغیب افراد به فعالیت و رقم زدن آینده بهتر شود.

۳- روش تحقیق

امید به آینده یک مسئله اجتماعی پیچیده به حساب می‌آید و برای آنکه به دید جامعی نسبت به عوامل موثر بر آن برسیم باید آن را به مثابه یک سیستم تحلیل و تفسیر کنیم. به این منظور از روش تحلیل سیستمی استفاده شد. تحلیل سیستمی یکی از روش‌های مورد استفاده در تحقیقات جامعه‌شناسی است. این روش برای بررسی و تحلیل مشکلات و مسائل اجتماعی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این روش، سیستم‌های اجتماعی به صورت یک سری ارتباطات و ارتباطات متقابل بین اجزای آن تلقی می‌شوند. سپس با استفاده از ابزارهای تحلیل سیستمی، این ارتباطات بررسی و تحلیل می‌شوند. در تحلیل سیستمی، سیستم به عنوان یک مجموعه از اجزا تلقی می‌شود که با هم تعامل دارند و به عنوان یک واحد عمل می‌کنند. به عنوان مثال، یک سازمان می‌تواند به عنوان یک سیستم در نظر گرفته شود که از بخش‌های مختلفی تشکیل شده است و ارتباطات بین این بخش‌ها بررسی می‌شود (ایستون^۱، ۱۹۶۵). جزئی‌نگری و کلی‌نگری، لازمه یکدیگرند و نباید در تفکر راهبردی این دو را از هم جدا کرد بلکه باید هوشمندانه با ترکیب این دو، سیستمی بودن را تجربه کنیم (موسوی و همکاران، ۱۳۹۳). این روش به صورت سیستماتیک و یکپارچه رفتارها، فرایندها، ساختارها و ارتباطات درون سیستم‌های اجتماعی را مورد بررسی و درک بهتری از تداخلات و ارتباطات بین مولفه‌های مختلف سیستم می‌دهد. تحلیل سیستمی عوامل جامعه شناختی موثر بر امید به آینده به ما کمک می‌کند تا الگوها و ارتباطات مختلفی که در تشکیل امید به آینده انسان‌ها و جوامع وجود دارند را به طور جامع تر و کامل تری درک کنیم و در تدوین استراتژی‌ها و سیاست‌های دقیق تر برای تقویت امید و ارتقا کیفیت زندگی افراد جامعه به کار ببریم.

^۱Easton

3-1- پروتوکل اجرایی تحلیل سیستمی عوامل موثر بر امید به آینده

به منظور احصا و تحلیل عوامل موثر بر امید به آینده با روش تحلیل سیستمی از پروتوکل اجرایی معرفی شده توسط اکبری (۱۴۰۱) استفاده شد. پروتوکل اجرایی پیشنهاد شد از هفت مرحله تشکیل شده است:

- ✓ مرحله اول: شناخت مساله، ایجاد فهم مشترک و کامل از مساله
- ✓ مرحله دوم: تعیین اهداف مدیریت مساله
- ✓ مرحله سوم: احصاء عوامل موثر بر مساله در سطوح مختلف
- ✓ مرحله چهارم: اولویت بندی عوامل (تعیین عوامل مهم)
- ✓ مرحله پنجم: ترسیم شبکه اثرات متقابل عوامل موثر بر مساله
- ✓ مرحله ششم: تحلیل شبکه اثرات متقابل (تعیین عوامل کلیدی)
- ✓ مرحله هفتم: ارائه راهکارهای مدیریت عوامل کلیدی (اکبری، ۱۴۰۱)

بر اساس پروتوکل اجرایی پی از شناخت مساله و ایجاد فهم مشترک و کامل از مساله اهداف مطالعه مشخص گردید. برای احصاء عوامل موثر بر امید به آینده از مرور نظامند مطالعات پیشین استفاده شد. مرور سیستماتیک، پژوهش‌های انجام شده درباره یک موضوع خاص را به صورت مختصر و مفید در اختیار محقق می‌گذارد (عظیمی هاشمی و همکاران، ۱۳۹۶) و در این پژوهش فهرستی از عوامل موثر بر امید به آینده اثر از مقالات و مطالعات انجام شده استخراج شد.

پس از استخراج عوامل اولیه -متغیرهای موثر بر امید به آینده- آن‌ها را در دو مرحله با حذف موارد مشابه و همپوش، به مقولات کلی‌تر تبدیل و در دسته‌بندی مناسب قرار داده شد. با توجه به تعداد عوامل تمام عوامل بدون حذف و اولویت بندی اولیه وارد تحلیل شدند. برای ترسیم شبکه اثرات متقابل عوامل موثر بر امید به آینده، به کمک گروه خبرگانی، روابط علی میان عوامل بصورت دو به دو شناسایی و بین ۰-۳ (به ترتیب بیان گر عدم ارتباط، ارتباط ضعیف، ارتباط متوسط و ارتباط قوی) وزن‌دهی شد.

پس از تهیه ماتریس روابط علی، با استفاده از نرم افزار Pajek، شبکه روابط علی بین متغیرها بر اساس ماتریس روابط متقابل ترسیم و خوشه بندی اولیه بر اساس ماهیت روابط بین عوامل شناسایی شد. سپس با استفاده از دو روش تحلیل شبکه و تحلیل ساختاری (Micmac) موثرترین عوامل را شناسایی شد. تحلیل شبکه اجتماعی روش قدرتمندی برای تحلیل طبیعت و الگوی ارتباطات میان اعضای یک گروه خاص است و شامل مجموعه‌ای از روش‌های تحلیل گراف است که برای تحلیل شبکه‌ها در علوم اجتماعی، مطالعات ارتباطی، علم اقتصاد، علوم سیاسی، شبکه‌های کامپیوتری و ... توسعه یافته است (سپهری و ریاحی، ۱۳۸۹). تحلیل ساختاری میک‌مک^۱ نیز بر پایه ضرب

^۱MICMAC

ماتریس‌ها می‌باشد. هدف از تجزیه و تحلیل میک‌مک ارزیابی قدرت نفوذ و وابستگی شاخص‌ها می‌باشد (خسروانجم و همکاران، ۱۴۰۰). در تحلیل ساختاری با نرم افزار میک‌مک تاثیرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل بر یکدیگر مشخص می‌گردد.

۴- بررسی و تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای یافتن عوامل موثر بر امید به آینده از مرور نظامند استفاده شد. فرایند جست‌وجوی مقالات در چندین مرحله صورت گرفت. در ابتدا تمامی مقالات چاپ شده با کلیدواژه امید، امید به آینده، hope for the future در پایگاه‌های مگیران، ایرانداک، نورمگز و پایگاه scopus و google scholar مورد بررسی قرار گرفت. بعد از پالایش و حذف مقالات غیر مرتبط ۶۱ مقاله بدست آمد که بعد از پالایش مجدد و حذف مقالات تکراری و حذف مقالاتی که متغیر مستقل نداشت در نهایت ۳۶ مقاله وارد تحلیل شد. در جدول ۲ کد مقاله، عنوان، نام محقق/محققین، سال چاپ و متغیرهای استخراج شده از آن بیان شده است. مقالات بر اساس زبان و نوع آن کد گذاری شده اند. شرح کدگذاری در جدول ۱ درج شده است.

جدول ۱. شرح کدهای نسبت داده شده به مقالات

کد	نوع مقاله
PP_A...	علمی-پژوهشی فارسی
PN_A...	نشریه ای فارسی
PC_A...	کنفرانسی فارسی
EP_A...	علمی-پژوهشی انگلیسی

جدول ۲. مشخصات مقالات استفاده شده در تحقیق و متغیرهای استخراج شده از آن

کد	عنوان	محقق/محققین	سال انتشار
PP_A8	بررسی عوامل جمعیتی و اقتصادی- اجتماعی موثر بر امید به آینده در شهر تهران	عبداللهی، عادل	۱۳۹۹
PP_A4	بررسی میزان امید به آینده و عوامل موثر بر آن در بین شهروندان تهرانی	صفری شالی، رضا؛ طوافی، پویا	۱۳۹۷
PP_A20	عوامل اجتماعی مؤثر بر امید به آینده دانشجویان دانشگاه تهران ورودی ۹۳	مهدیزاده، شراره؛ قاری‌قرآنی، سیما	۱۳۹۷
PN_A6	بررسی میزان امید به آینده دانشجویان و عوامل اجتماعی مرتبط با آن (مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی)	ساعی‌ارسی، ایرج؛ سیدرنجبر سقزچی، میرمصطفی؛ بهاری، هادی	۱۳۹۶
PN_A11	نقش سرمایه اجتماعی در ایجاد احساس شادمانی دانشجویان دانشگاه آزاد کرمان	صنعت خواه، علیرضا؛ دادخواه فر، معصومه	۱۳۹۴

3rd
International Conference on

Systems Thinking in Practice

سومین کنفرانس بین‌المللی

تفکر سیستمی در عمل

کد	عنوان	محقق/محققین	سال انتشار
۶	PP_A14	سهام امید به آینده ی معلمان زن در پیشبینی شادکامی دانش آموزان دختر	۱۳۹۳
۷	PP_A7	تعیین نقش میانجیگری امید به آینده در رابطه بین سلامت روان و جامعه پذیری دانشجویان؛ مورد مطالعه، دانشجویان دانشگاه های ایلام	۱۳۹۸
۸	PP_A3	بررسی میزان امید به آینده در بین دانشجویان و عوامل موثر بر آن	۱۳۹۱
۹	PP_A19	سرمایه اجتماعی و امید به آینده در میان دانشجویان مطالعه دانشگاه های شهر بندرعباس	۱۳۹۷
۱۰	PN_A2	تحلیل جامعه شناختی شاخصهای سلامت اجتماعی و ارتباط آن با امید به آینده مورد مطالعه: شهروندان کلانشهر اهواز	۱۴۰۰
۱۱	PP_A23	نقش میانجیگری ادراک عدالت توزیعی در تاثیر رضایت از نظام جبران خدمات بر امید به آینده، التزام شغلی و سازگاری شغلی معلمان	۱۳۹۷
۱۲	PP_A2	بررسی رابطه بین بیگانگی اجتماعی، فقر اقتصادی و اعتقادات دینی با امید به آینده دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی مرند	۱۳۹۵
۱۳	PP_A10	ارایه راهبردهای ارتقاء امید به آینده در بین کارکنان یکی از سازمان های نظامی	۱۳۹۹
۱۴	PP_A15	بررسی عوامل جامعه شناختی موثر در امید به آینده ی حاشیه نشینان تبریز	۱۳۹۷
۱۵	PP_A30	منابع امیدبخش و سطح امید در مبتلایان به سرطان	۱۳۸۲
۱۶	PN_A8	رابطه حمایت اجتماعی ادراک شده با امید به آینده در نوجوانان دارای بیماری لوپوس	۱۳۹۷
۱۷	PP_A27	رابطه بین مولفه های مذهبی -معنوی با سلامت روان و امید به آینده در کارکنان بیمارستان های دولتی شیراز	۱۳۹۱
۱۸	PP_A13	بررسی رابطه بین شخصیت با رضایت از زندگی و امید به آینده	۱۳۹۶
۱۹	PC_A1	مطالعه امید به آینده کودکان کار خیابانی (مطالعه موردی: شهر تهران)	۱۳۹۳
۲۰	PP_A5	امید به آینده، روابط دلبستگی، و مشکلات هیجانی- رفتاری در کودکان	۱۳۹۸
۲۱	PN_A3	تبیین جامعه شناختی امید به آینده	۱۳۸۹
۲۲	PP_A21	مطالعه رابطه بین سرمایه اجتماعی و امید به آینده با بی تفاوتی جوانان (مورد مطالعه: شهر کرمانشاه)	۱۳۹۷
۲۳	PP_A31	سطح امیدواری در دانشجویان سال اول و سال آخر رشته روانشناسی	۱۳۸۸
۲۴	PP_A1	رابطه دینداری و امید به آینده در بین دانشجویان دانشگاه یزد	۱۳۹۵

سال انتشار	محقق/محققین	عنوان	کد	
۱۳۹۳	صالحی دوست، زهره؛ پیمان پاک، فائزه؛ پاشایی، لیلا؛ حاتمی، حمیدرضا	رابطه ی تاب آوری در برابر استرس با شوخ طبعی و امید به آینده در دانشجویان دختر	pp_a18	۲۵
۱۴۰۰	صالحی، رضوان؛ جعفری، مریم	امید به آینده شغلی: یک مداخله شناخت محور	PP_A12	۲۶
۱۳۹۸	غلام پور، میثم؛ پورشافعی، هادی قرآنی سیرجانی، سیما	رابطه خوشبینی و درگیری تحصیلی با نقش میانجی گری امید به آینده دانش آموزان پیش دانشگاهی	PP_A6	۲۷
۱۳۹۱	حسن زاده، رمضان، محمد قاسمی، حمید، یداله پور، بهروز رودباری شهیمیری، خدیجه	راه های تقویت امید به آینده از منظر قرآن و روایات	PP_A26	۲۸
۱۳۹۰	بالجانی، اسفندیار، خشابی، جواد امانپور، الهام، عظیمی، ندا	بررسی ارتباط بین سلامت معنوی، مذهب و امید در بیماران مبتلا به سرطان	PP_A28	۲۹
۱۳۹۱	کرمی، جهانگیر، زکی یی، علی علیخانی، مصطفی	رابطه جهت گیری مذهبی با میزان تاب آوری و امیدواری در دانشجویان دانشگاه رازی	PP_A25	۳۰
۱۳۹۵	عباس زاده، محمد، علیزاده اقدام، محمدباقر، موسوی، آرزو	مطالعه نقش دینداری در توسعه امید به آینده در بین شهروندان اذرشهر	PN_A10	۳۱
۱۳۸۹	مرادی، سید صالح کلانتری، مهدی	تاثیر درس کارآفرینی بر امید به آینده شغلی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی منطقه ۸	PP_A17	۳۲
۱۳۹۹	عابدی، رضا طاهری، صادق	اثر آموزش مثبت نگری بر امید به آینده اُصناف و بازاریان در شرایط تحریم اقتصادی ایران	PP_A9	۳۳
۱۳۹۷	گچلو، ایوب غلامی حیدرآبادی، زهرا	اثر بخشی آموزش برنامه ریزی عصب-زبان شاخنی بر امید به آینده و خوداثربخشی دانش آموزان	PN_A4	۳۴
۲۰۰۲	li-chun chang I-chuan li	The correlation between perceptions of control and hope status in home-based cancer patients	EP_A2	۳۵
۲۰۰۲	C. R. Snyder, Hal S. Shorey Jennifer Cheavens, Kimberley Mann Pulvers, Virgil H. Adams III, Cynthia Wiklund	Hope and Academic Success in College	EP_A3	۳۶

مقالات درج شده هر کدام یک یا چند متغیر تاثیرگذار را بر مساله امید به آینده مطرح کرده‌اند که در جای خود ارزشمند و موثر است. لکن در پژوهش حاضر سعی داشتیم یک شبکه مسائل جامع از تمامی این متغیرها را مورد بررسی قرار دهیم و در این بین، موثرترین متغیر را برای مداخله شناسایی کنیم. لازم به ذکر است مقصود از متغیرهای تاثیرگذار، متغیرهایی است که مستقیم و یا غیرمستقیم بر امید به آینده تاثیر می‌گذارند.

4-1- تهیه لیست عوامل تاثیر گذار بر امید به آینده

برای تهیه لیست عوامل تاثیرگذار بر امید به آینده، منابع بدست آمده را به دقت مطالعه نموده و در فایل اکسل متغیرهای موثر بر متغیر وابسته امید به آینده را به همراه جهت رابطه و منبع آن درج کردیم. سپس از متغیرها مقوله ساختیم و باز هم مقولات را مجدد با مقوله کلی تر نام‌گذاری کردیم. در نهایت به ۷۰ مقوله رسیدیم و ۸ بعد کلی به آنها اختصاص دادیم. حاصل این لیست به همراه تعداد فراوانی آن، جدول ۳ می‌باشد.

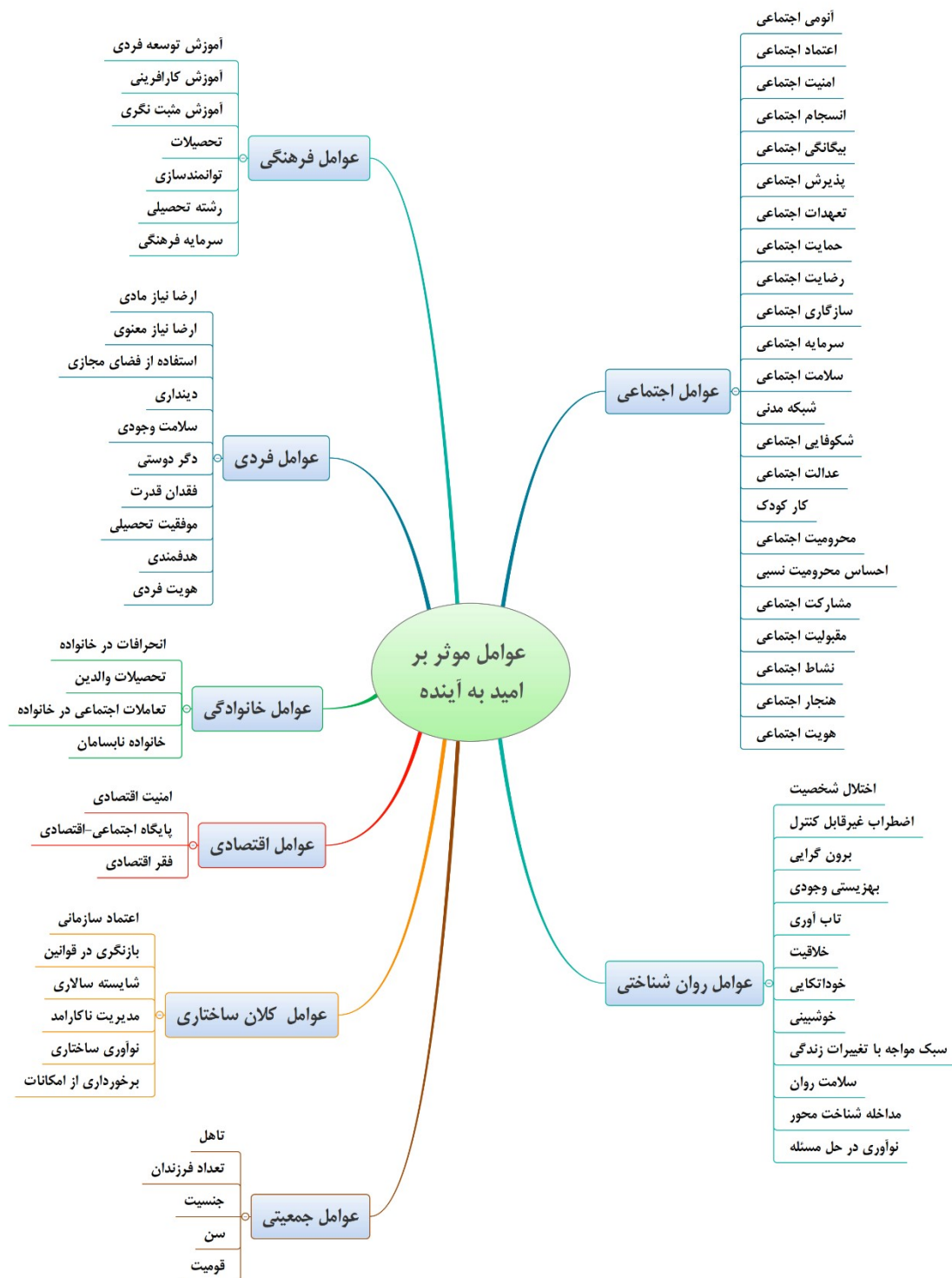

3rd
International Conference on

Systems Thinking in Practice

سومین کنفرانس بین‌المللی

تفکر سیستمی در عمل

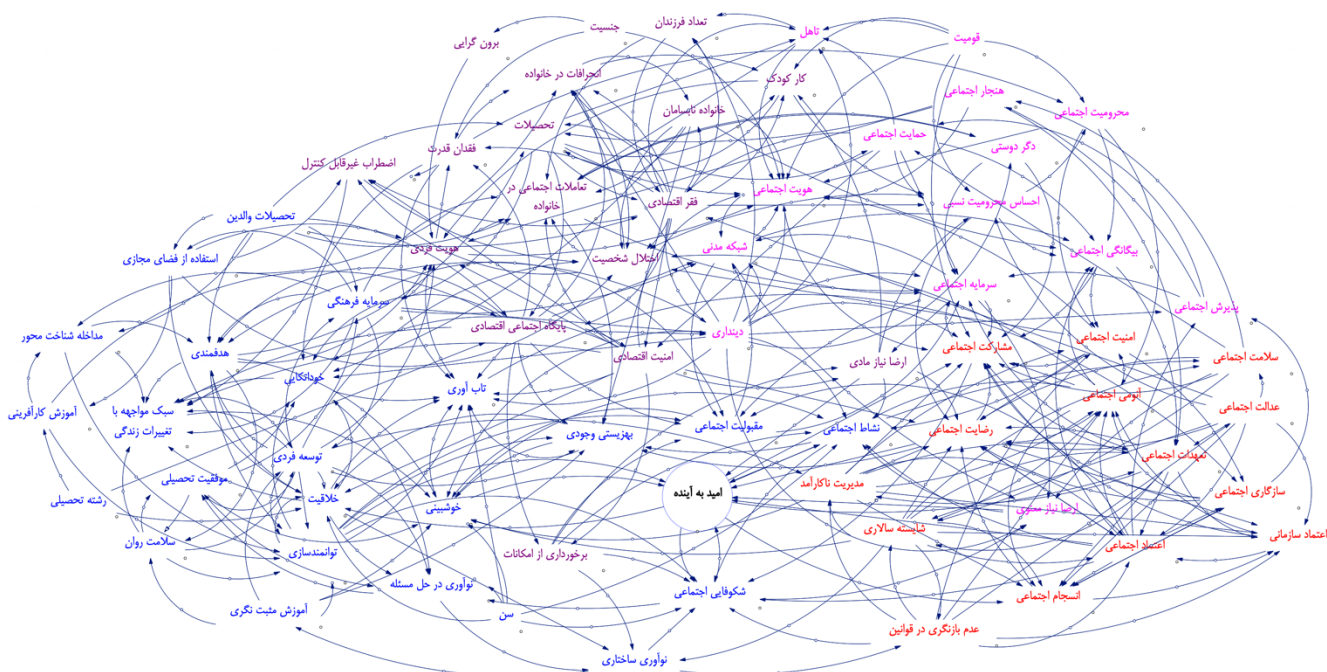

عوامل موثر بر امید به آینده مستخرج از مقالات پیشین

4-2- ترسیم شبکه عوامل موثر بر امید به آینده

در این مرحله با همراهی گروه نخبگان، به کمک نرم افزار ونسیم^۱ روابط متقابل بین عوامل موثر بر امید به آینده ترسیم گردید. تعریف عوامل و جزئیات هر کدام نیز با توجه به ادبیات موضوع در نظر گرفته شد. با نگاه به مدل شکل ۱ مشخص شد که عوامل موثر در یک برهم کنشی با یکدیگر باعث بروز ناامیدی شده‌اند. بیشتر عوامل به شکل غیرمستقیم و با تاثیرگذاری بر دیگر عوامل، موجب شکل گیری ناامیدی یا افزایش امید می‌گردند. در حقیقت امید به آینده، یک مسئله پیچیده حاصل از برهم کنشی عوامل متعدد است که زمینه آن را فراهم می‌کند. سطح و میزان تاثیرگذاری یا تاثیرپذیری این عوامل متفاوت است و در این جا است که یافتن عوامل کلیدی و موثرترین آن‌ها در دستور کار قرار می‌گیرد. دلیل اهمیت یافتن عوامل موثرتر آن است که با استفاده از رویکرد سیستمی می‌توان با مداخله بر متغیر اهرمی، بیشترین تغییر را در سیستم به عمل آورد و سیاست های کارآمدتری را برای تزریق امید به جامعه اتخاذ کرد.

نمودار ۱. مدل سیستمی روابط متقابل متغیرهای موثر بر امید به آینده

نمودار ۱ نتیجه خوشه‌بندی عوامل است که ابتدا با نرم‌افزار pajek به طور کلی محاسبه شده و سپس در ونسیم رسم شده است. خوشه‌های علی مستخرج از تحلیل روابط متقابل عوامل عبارت‌اند از: عوامل ساختاری (قرمز)، توسعه فردی (آبی)، اجتماعی (صورتی) و اقتصادی-فرهنگی (بنفش). هر کدام از این خوشه‌ها مجدداً تشکیل یک

۱۴

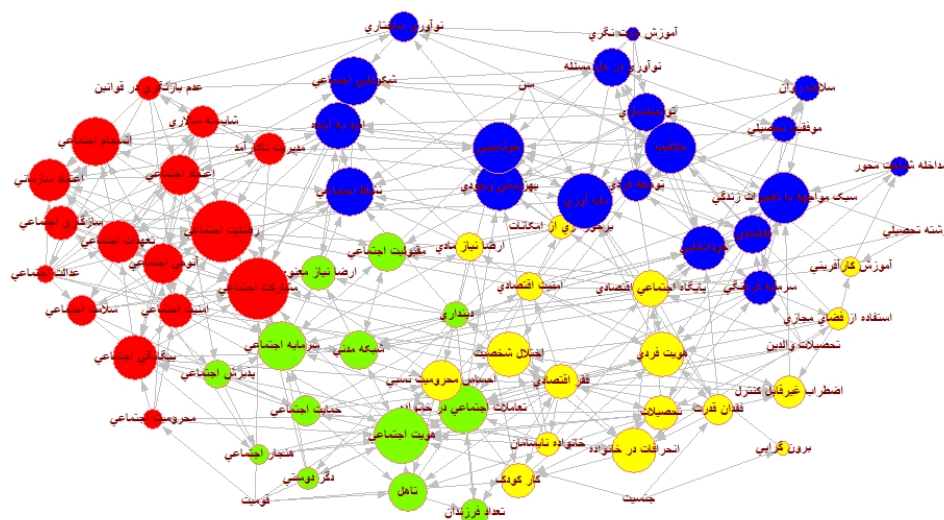

3rd
International Conference on

Systems Thinking in Practice

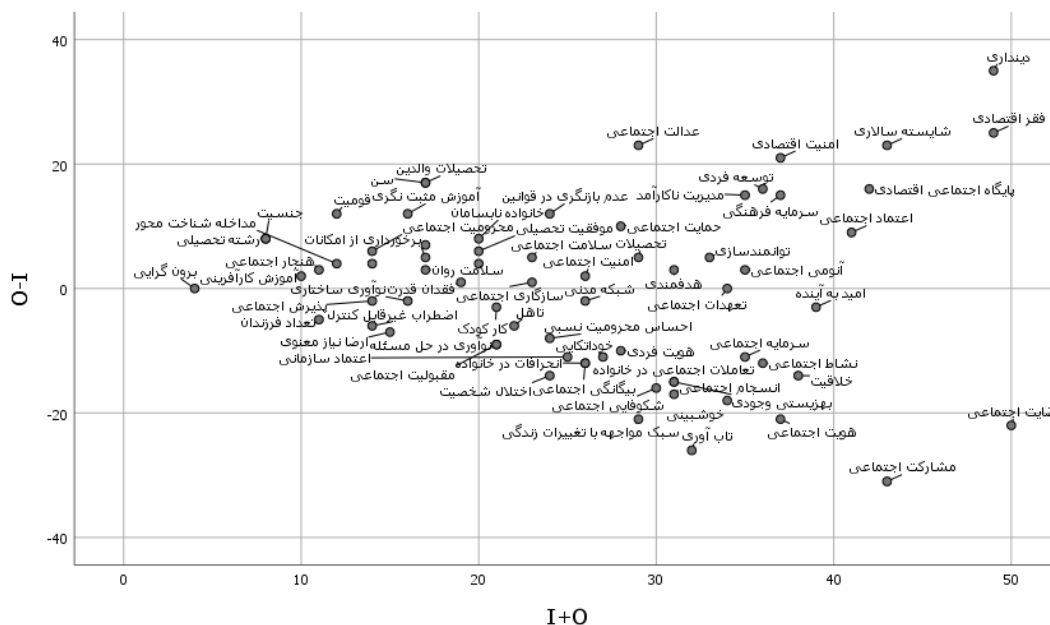
سومین کنفرانس بین‌المللی

تفکر سیستمی در عمل

نمودار ۳. روابط بین عوامل تاثیرگذار بر امید به آینده بر اساس میزان تاثیرپذیری از سایر عوامل (مرکزیت درونی)

وضعیت تاثیرگذاری و تاثیرپذیری عوامل موثر بر امید به آینده در نمودار ۴ به خوبی مشخص شده است. محور افقی این نمودار میزان برهم‌کنشی عوامل و محور عمودی، قدرت تاثیرگذاری عوامل را نشان می‌دهد. با توجه به این نمودار متغیرهای بالای خط صفر متغیرهای تاثیرگذار و متغیرهای زیر خط صفر متغیرهای تاثیرپذیر هستند.

نمودار ۴. تاثیرگذاری و تاثیرپذیری عوامل موجود در مدل

با توجه به نمودار ۴، دینداری، فقر اقتصادی، شایسته سالاری، امنیت اقتصادی و عدالت اجتماعی بیشترین تاثیر را بر دیگر عوامل گذاشته و عوامل مشارکت اجتماعی، رضایت اجتماعی، تاب‌آوری، هویت اجتماعی و سبک مواجهه با

تغییرات زندگی از موثرترین عوامل تاثیرپذیر هستند. در جدول ۴ نیز میزان تاثیرگذاری و تاثیرپذیری ۲۰ عامل موثرتر را لیست کرده‌ایم. میزان تاثیرگذاری (I)، میزان تاثیرپذیری (I)، برهم‌کنشی عوامل (O+I) و قدرت تاثیرگذاری عوامل (O-I) می‌باشد.

جدول ۴. میزان تاثیرگذاری و تاثیرپذیری وزنی ۲۰ عامل موثر بر امید به آینده

رتبه	عوامل	I	O	I+O	O-I
۱	دینداری	۷	۴۲	۴۹	۳۵
۲	فقر اقتصادی	۱۲	۳۷	۴۹	۲۵
۳	شایسته سالاری	۱۰	۳۳	۴۳	۲۳
۴	عدالت اجتماعی	۳	۲۶	۲۹	۲۳
۵	امنیت اقتصادی	۸	۲۹	۳۷	۲۱
۶	تحصیلات والدین	۰	۱۷	۱۷	۱۷
۷	سن	۰	۱۷	۱۷	۱۷
۸	توسعه فردی	۱۰	۲۶	۳۶	۱۶
۹	پایگاه اجتماعی اقتصادی	۱۳	۲۹	۴۲	۱۶
۱۰	سرمایه فرهنگی	۱۱	۲۶	۳۷	۱۵
۱۱	مدیریت ناکارآمد	۱۰	۲۵	۳۵	۱۵
۱۲	آموزش مثبت نگری	۲	۱۴	۱۶	۱۲
۱۳	عدم بازنگری در قوانین	۶	۱۸	۲۴	۱۲
۱۴	قومیت	۰	۱۲	۱۲	۱۲
۱۵	حمایت اجتماعی	۹	۱۹	۲۸	۱۰
۱۶	اعتماد اجتماعی	۱۶	۲۵	۴۱	۹
۱۷	جنسیت	۰	۸	۸	۸
۱۸	خانواده نابسامان	۶	۱۴	۲۰	۸
۱۹	رشته تحصیلی	۰	۸	۸	۸
۲۰	استفاده از فضای مجازی	۵	۱۲	۱۷	۷

۲-۳-۴ تعیین عوامل کلیدی با روش تحلیل ساختاری (MICMAC)

در این روش علاوه بر تاثیر مستقیم متغیرها بر یکدیگر، میزان تاثیر غیرمستقیم آن‌ها نیز محاسبه می‌گردد. جدول ۵ به ترتیب اهمیت، متغیرهای تاثیرگذار به طور مستقیم و غیرمستقیم را نشان می‌دهد. طبق این جدول دینداری، فقر اقتصادی، شایسته سالاری، پایگاه اجتماعی اقتصادی مهمترین عوامل تاثیرگذار هستند که به طور مستقیم بر دیگر عوامل اثر می‌گذارند. همچنین شایسته سالاری، عدالت اجتماعی، عدم بازنگری در قوانین و فقر اقتصادی اهم عوامل تاثیرگذار به طور غیرمستقیم بر سایر عوامل هستند.

جدول ۵. میزان تاثیرگذاری مستقیم و غیر مستقیم عوامل موثر بر امید به آینده (۳۰ عامل اول)

رتبه	عامل	تاثیرگذاری مستقیم	عامل	تاثیرگذاری غیرمستقیم
۱	دینداری	۴۷۷	شایسته سالاری	۵۴۹
۲	فقر اقتصادی	۴۲۰	عدالت اجتماعی	۵۴۷
۳	شایسته سالاری	۳۷۵	عدم بازنگری در قوانین	۴۲۵
۴	پایگاه اجتماعی اقتصادی	۳۲۹	فقر اقتصادی	۴۲۳
۵	امنیت اقتصادی	۳۰۷	تحصیلات والدین	۳۹۶
۶	عدالت اجتماعی	۲۹۵	تحصیلات	۳۳۴
۷	اعتماد اجتماعی	۲۸۴	مدیریت ناکارآمد	۳۱۹
۸	مدیریت ناکارآمد	۲۸۴	دینداری	۲۸۸
۹	سرمایه فرهنگی	۲۷۳	سرمایه فرهنگی	۲۸۱
۱۰	توسعه فردی	۲۶۱	تعهدات اجتماعی	۲۷۸
۱۱	آنومی اجتماعی	۲۱۶	پایگاه اجتماعی	۲۶۸
۱۲	توانمندسازی	۲۱۶	حمایت اجتماعی	۲۶۳
۱۳	حمایت اجتماعی	۲۱۶	توسعه فردی	۲۶۳
۱۴	امید به آینده	۲۰۴	اعتماد اجتماعی	۲۵۵
۱۵	عدم بازنگری در قوانین	۲۰۴	سلامت اجتماعی	۲۳۳
۱۶	تحصیلات	۱۹۳	امنیت اقتصادی	۱۹۳
۱۷	تحصیلات والدین	۱۹۳	آموزش مثبت‌نگری	۱۷۹
۱۸	تعهدات اجتماعی	۱۹۳	آنومی اجتماعی	۱۷۸
۱۹	سن	۱۹۳	امید به آینده	۱۷۴
۲۰	امنیت اجتماعی	۱۵۹	هدفمندی	۱۷۳
۲۱	آموزش مثبت‌نگری	۱۵۹	رضایت اجتماعی	۱۶۹
۲۲	خانواده نابسامان	۱۵۹	موفقیت تحصیلی	۱۴۲
۲۳	رضایت اجتماعی	۱۵۹	امنیت اجتماعی	۱۳۵
۲۴	سلامت اجتماعی	۱۵۹	نوآوری ساختاری	۱۳۵
۲۵	هدفمندی	۱۵۹	نیاز مادی	۱۳۴
۲۶	موفقیت تحصیلی	۱۴۷	نشاط اجتماعی	۱۳۲
۲۷	نیاز مادی	۱۳۶	سلامت روان	۱۳۲
۲۸	خلاقیت	۱۳۶	رشته تحصیلی	۱۳۱
۲۹	سازگاری اجتماعی	۱۳۶	سازگاری اجتماعی	۱۲۱
۳۰	سرمایه اجتماعی	۱۳۶	توانمندسازی	۱۱۲

جدول ۶ نیز معرف مهمترین عوامل تاثیرپذیر از سایر عوامل به طور مستقیم و غیرمستقیم است. طبق جدول، مشارکت اجتماعی، رضایت اجتماعی و تاب آوری بیشتر از سایرین به طور مستقیم از دیگر عوامل تاثیر می‌پذیرند. و

نیز مشارکت اجتماعی امید به آینده و شکوفایی اجتماعی متغیرهای مهمی هستند که به طور غیرمستقیم تأثیرپذیر خواهند بود.

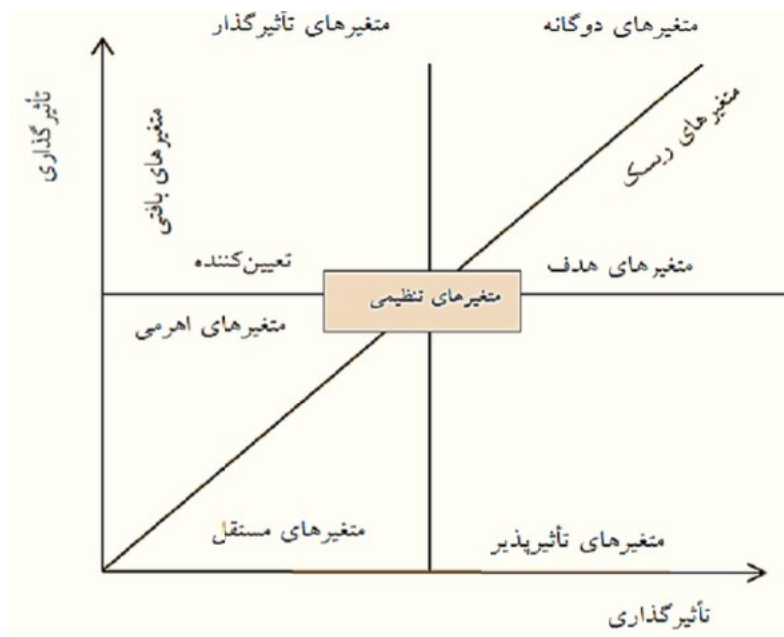
جدول ۶. میزان تأثیرپذیری مستقیم و غیر مستقیم عوامل موثر بر امید به آینده (۳۰ عامل اول)

رتبه	عامل	تأثیرپذیری مستقیم	عامل	تأثیرپذیری غیرمستقیم
۱	مشارکت اجتماعی	۴۲۰	مشارکت اجتماعی	۶۶۹
۲	رضایت اجتماعی	۴۰۹	امید به آینده	۴۷۳
۳	تاب آوری	۳۰۷	شکوفایی اجتماعی	۴۵۴
۴	خلاقیت	۲۹۵	رضایت اجتماعی	۴۲۲
۵	خوشبینی	۲۹۵	سرمایه اجتماعی	۴۰۵
۶	هویت اجتماعی	۲۹۵	انسجام اجتماعی	۳۷۹
۷	سبک مواجهه با تغییرات زندگی	۲۸۴	نشاط اجتماعی	۳۶۸
۸	انسجام اجتماعی	۲۷۳	تاب آوری	۳۳۱
۹	نشاط اجتماعی	۲۷۳	خلاقیت	۳۰۸
۱۰	بهبودی وجودی	۲۶۱	بهبودی وجودی	۲۹۶
۱۱	سرمایه اجتماعی	۲۶۱	خوشبینی	۲۸۰
۱۲	شکوفایی اجتماعی	۲۶۱	اعتماد سازمانی	۲۵۹
۱۳	امید به آینده	۲۳۸	سازگاری اجتماعی	۲۴۸
۱۴	تعاملات اجتماعی	۲۳۸	سبک مواجهه با تغییرات زندگی	۲۴۸
۱۵	اختلال شخصیتی	۲۱۶	اعتماد اجتماعی	۲۳۶
۱۶	انحرافات در خانواده	۲۱۶	بیگانگی اجتماعی	۲۲۷
۱۷	بیگانگی اجتماعی	۲۱۶	تعهدات اجتماعی	۲۲۶
۱۸	خودانگیزی	۲۱۶	مقبولیت اجتماعی	۲۱۰
۱۹	اعتماد سازی	۲۰۴	نوآوری در حل مسئله	۲۰۵
۲۰	تعهدات اجتماعی	۱۹۳	شبکه مدنی	۲۰۵
۲۱	احساس محرومیت نسبی	۱۸۲	نیاز معنوی	۲۰۰
۲۲	اعتماد اجتماعی	۱۸۲	آنومی اجتماعی	۱۹۶
۲۳	آنومی اجتماعی	۱۸۲	اختلال شخصیتی	۱۸۷
۲۴	مقبولیت اجتماعی	۱۷۰	هویت اجتماعی	۱۷۹
۲۵	نوآوری در حل مسئله	۱۷۰	تعاملات اجتماعی	۱۶۷
۲۶	تاهل	۱۵۹	خودانگیزی	۱۶۱
۲۷	توانمندسازی	۱۵۹	انحرافات در خانواده	۱۴۸
۲۸	شبکه مدنی	۱۵۹	پذیرش اجتماعی	۱۲۱
۲۹	هدفمندی	۱۵۹	امنیت اجتماعی	۱۱۷
۳۰	پایگاه اجتماعی	۱۴۷	نوآوری ساختاری	۱۱۳

4-4- انتخاب متغیرهای اهرمی

در یک سیستم پیچیده متغیرهای اهرمی متغیرهایی هستند که با یک تغییر جزئی در آنها، می‌توانیم تغییر بزرگی در کل سیستم داشته باشیم. در روش تحلیل ساختاری جایگاه متغیرها می‌تواند در یکی از وضعیت‌های شرح داده شده در نمودار ۵ قرار گیرد.

نمودار ۵. جایگاه متغیرها در تحلیل ساختاری MICMAC

بر اساس نمودار ۵ متغیرهای اهرمی که تاثیر مستقیم بر سایر عوامل دارند به شرح زیر است.

• متغیرهای تأثیر گذار

این متغیرها بیشتر از اینکه تأثیرپذیر باشند، تأثیرگذار هستند. بنابراین کلیدی ترین نقش را در سیستم ایفا می‌کنند زیرا تغییرات چشم‌گیر سیستم وابسته به آنهاست. این متغیرها عموماً در متغیرهای محیطی دیده می‌شوند و توسط سیستم قابل کنترل نیستند.

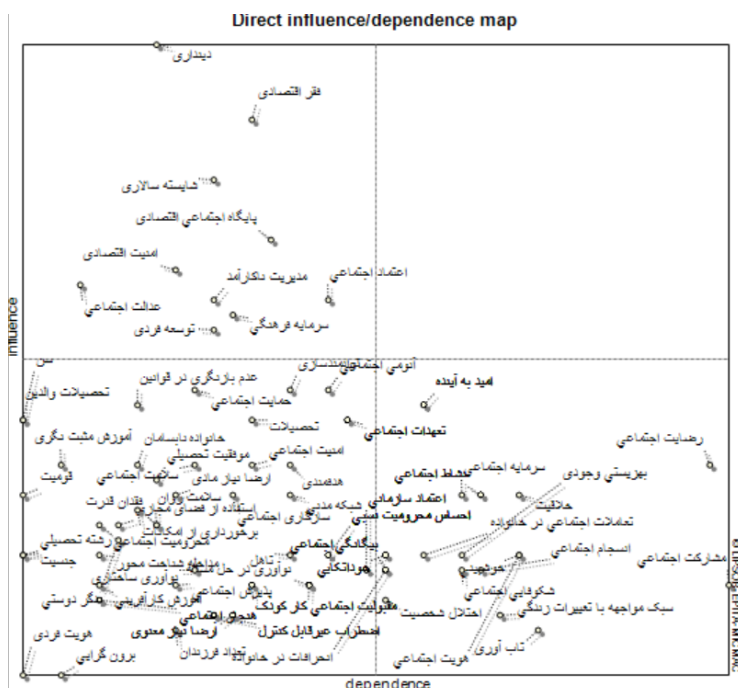
متغیرهای تأثیرگذار پیشران در شبکه مسائل امید به آینده را می‌توان دینداری، فقر اقتصادی و شایسته سالاری دانست. سایر متغیرهای تأثیرگذار به شرح زیر هستند؛ پایگاه اجتماعی اقتصادی، عدالت و اعتماد اجتماعی، مدیریت ناکارآمد، سرمایه فرهنگی و امنیت اقتصادی.

• متغیرهای دوجهی

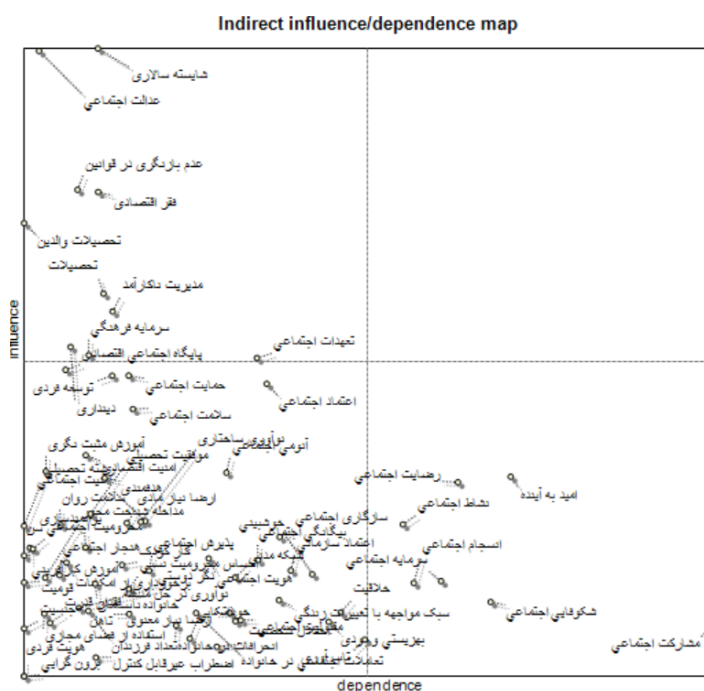
متغیرهای دوجهی به صورت هم‌زمان هم تأثیرگذارند و هم تأثیرپذیر. این متغیرها ناپایدار هستند زیرا هر تغییری در این متغیرها، تغییری بر دیگر متغیرها را به دنبال دارد و ممکن است باعث تشدید یا میرایی سیستم شود. در

سیستم حاضر چنین متغیرهایی یافت نشد و می‌توان نتیجه گرفت که با یک سیستم پایدار مواجه هستیم. در این سیستم بیشترین تمرکز را می‌توانیم به متغیرهای تاثیرگذار دهیم و در متغیرهای تاثیرپذیر شاهد تغییر باشیم.

نمودار ۸. وضعیت تاثیرگذاری و تاثیرپذیری مستقیم عوامل

نمودار ۸. وضعیت تاثیرگذاری و تاثیرپذیری غیرمستقیم عوامل

۵- بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این تحقیق یافتن کلیدی‌ترین عوامل موثر بر مسئله اجتماعی امید به آینده بود. در پژوهش حاضر با تکیه بر ادبیات موضوع، عوامل موثر بر امید به آینده از منابع معتبر استخراج شد سپس در حضور نخبگان، شبکه مسائل آن رسم شد و حلقه‌های علی موشخص گردید. نتیجه آن که ۷۰ متغیر یافت شده در ۴ خوشه دسته‌بندی شدند: عوامل ساختاری، توسعه فردی، اجتماعی و اقتصادی-فرهنگی-خانوادگی. این خوشه‌ها بیشترین تعامل را با یکدیگر داشتند. در نهایت با دو روش تحلیل ساختاری و تحلیل شبکه موثرترین عوامل بر امید به آینده را یافتیم که در تحلیل شبکه دینداری، فقر اقتصادی، شایسته سالاری، امنیت اقتصادی و عدالت اجتماعی بیشترین تاثیر را بر دیگر عوامل گذاشته و عوامل مشارکت اجتماعی، رضایت اجتماعی، تاب‌آوری، هویت اجتماعی و سبک مواجهه با تغییرات زندگی از موثرترین عوامل تاثیرپذیر هستند. نتایج تحلیل ساختاری نیز به این صورت است: دینداری، فقر اقتصادی، شایسته سالاری، پایگاه اجتماعی اقتصادی مهمترین عوامل تاثیرگذار هستند که به طور مستقیم بر دیگر عوامل اثر می‌گذارند و شایسته سالاری، عدالت اجتماعی، عدم بازنگری در قوانین و فقر اقتصادی اهم عوامل تاثیرگذار به طور غیرمستقیم بر سایر عوامل هستند. مشارکت اجتماعی، رضایت اجتماعی و تاب‌آوری نیز بیشتر از سایرین به طور مستقیم از دیگر عوامل تاثیر می‌پذیرند. همچنین مشارکت اجتماعی امید به آینده و شکوفایی اجتماعی متغیرهای مهمی هستند که به طور غیرمستقیم تاثیرپذیر خواهند بود. از این پژوهش نتیجه می‌شود عوامل کلان ساختاری نقش عمده‌ای در ایجاد امید در یک جامعه دارند و همچنین با توجه به یافته‌ها متغیرهای ریسک نداریم پس نتیجه این است که با یک سیستم پایدار مواجه هستیم که این مهم کار برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری را آسان می‌نماید.

از محدودیت‌های این تحقیق می‌توان به کم بودن پژوهش‌ها در حوزه امید به آینده اشاره کرد. و پیشنهاد می‌شود در این زمینه تحقیقات بیشتر و متنوع‌تری صورت پذیرد. از موضوعات پیشنهادی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- تحقیقات بین رشته‌ای (روانشناسی، علوم سیاسی، اقتصاد) برای درک بهتر ماهیت چندبعدی مسئله
- شناسایی نقش رسانه و پلتفرم‌های آنلاین به عنوان کاهش‌دهنده یا تقویت کننده امیدواری در جامعه
- مطالعات طولی برای ارزیابی روند امیدواری در جامعه
- تحقیقات مداخله‌ای با هدف ارزیابی برنامه‌های ارائه شده
- جنبش‌های اجتماعی و امید؛ اهمیت امید به کنش جمعی و دستیابی به عدالت اجتماعی
- مطالعات کیفی جهت ارتقا سطح مفاهیم موجود با توجه به اینکه تمامی تحقیقات جنبه کمی داشت.

دیدگاه‌های جامعه‌شناختی درباره امید نشان داده‌اند که چگونه امید می‌تواند به عنوان یک محرکه قدرتمند برای کنش جمعی، الهام‌بخش جوامع برای کاهش نابرابری‌های اجتماعی، سازگاری با ناملازمات و مشارکت هرچه بیشتر برای ساختن آینده‌ای روشن باشد. پیامدهای تحقیق حاضر فراتر از یک تحقیق دانشگاهی است. نتایج این تحقیق درک جمعی از امید به سیاست‌گذاران، فعالان اجتماعی و رهبران جامعه ارایه می‌دهد. اگر در جامعه ایران که با مشکلات

3rd
International Conference on

Systems Thinking in Practice

سومین کنفرانس بین‌المللی

تفکر سیستمی در عمل

ساختاری بسیاری روبرو است برنامه مدونی برای تزریق امید به بطن جامعه صورت گیرد، می‌تواند کاتالیزوری برای تغییرات مثبت اجتماعی پایدار و جرقه شکوفایی و نوآوری برای ایجاد جامعه‌ای بهتر باشد.

منابع

- عبداللهی، & عادل. (۲۰۲۰). بررسی عوامل جمعیتی و اقتصادی-اجتماعی مؤثر بر امید به آینده در شهر تهران. *دوفصلنامه تحقیقات سیاست جمعیت*, ۶(۱), ۳۱۵-۳۴۲.
- صفری شالی، طوافی، & پویا. (۲۰۱۸). بررسی میزان امید به آینده و عوامل مؤثر بر آن در بین شهروندان تهرانی. *برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*, ۱۰(۳۵), ۱۱۷-۱۵۷.
- مهدی زاده شراره، & قاری قرآنی سیما. عوامل اجتماعی مؤثر بر امید به آینده دانشجویان دانشگاه تهران (ورودی سال ۱۳۹۳).
- ساعی ارسى، ایرج، سیدرنجبرسقزچی، میرمصطفی، & بهاری. (۲۰۱۷). بررسی میزان امید به آینده دانشجویان و عوامل اجتماعی مرتبط با آن (مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی). *علوم رفتاری (بهر)*, ۳۱(۹), ۵۵-۷۶.
- صنعت خواه علیرضا، & دادخواه فر معصومه. نقش سرمایه اجتماعی در ایجاد احساس شادمانی دانشجویان دانشگاه آزاد کرمان.
- میرزاییان، حسن‌زاده، رمضان، & مصلحی جویباری. (۲۰۱۴). سهم امید به آینده‌ی معلمان زن در پیش‌بینی شادکامی دانش‌آموزان دختر. *فصلنامه علمی-پژوهشی زن و جامعه*, ۵(۱۷), ۱۲۱-۱۳۸.
- محمدزاده، امید، مرجائی، سیده‌ادی، و دادهیر، ابوعلی، & کلاهی. (۲۰۱۹). تعیین نقش میانجی‌گری امید به آینده در رابطه بین سلامت روان و جامعه‌پذیری دانشگاهی؛ مورد مطالعه، دانشجویان دانشگاه‌های ایلام. *فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*, ۱۲(۱), ۵۵-۸۱.
- علیزاده اقدام. (۲۰۱۳). بررسی میزان امید به آینده در بین دانشجویان و عوامل مؤثر بر آن. *جامعه‌شناسی کاربردی*, ۲۳(۴), ۱۸۹-۲۰۶.
- مردانی‌فر، ظهیری‌نیا، & رستگار. (۲۰۱۹). سرمایه اجتماعی و امید به آینده در میان دانشجویان (مطالعه دانشگاه‌های شهر بندرعباس). *مجله علمی*, ۶(۱), ۸۵-۱۰۴.

3rd
International Conference on

Systems Thinking in Practice

سومین کنفرانس بین‌المللی

تفکر سیستمی در عمل

طوافی، پویا، & سروری. (۲۰۲۱). تحلیل جامعه شناختی شاخص های سلامت اجتماعی و ارتباط آن با امید به آینده (مورد مطالعه:

شهروندان کلانشهر اهواز). دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، ۴۰(۴)، ۱۶-۳۳.

فرح بخش، & رسولی. (۲۰۱۸). نقش میانجی‌گری ادراک عدالت توزیعی در تأثیر رضایت از نظام جبران خدمات بر امید به آینده، التزام

شغلی و سازگاری شغلی معلمان. مدیریت و برنامه ریزی در نظام های آموزشی، ۱۱(۱)، ۱۰۹-۱۳۸.

امیرخان‌نژاد، امیرعلی، & صباغ. (۲۰۱۵). بررسی رابطه بین بیگانگی اجتماعی، فقر اقتصادی و اعتقادات دینی با امید به آینده دانشجویان

دانشگاه آزاد اسلامی مرند. مطالعات جامعه شناسی، ۸(۲۶)، ۷-۱۹.

سنجری، عباس‌زاده، ناصر، گلشاهی، & بهنام. (۲۰۲۱). ارائه راهبردهای ارتقاء امید به آینده در بین کارکنان یکی از سازمان‌های

نظامی. آینده پژوهی دفاعی، ۵(۱۹)، ۷۹-۱۰۶.

فرخ‌نژادکشی، داوود، محمدی، & حقیقتیان. (۲۰۱۸). بررسی عوامل جامعه‌شناختی موثر در امید به آینده‌ی حاشیه‌نشینان تبریز. مطالعات

جامعه شناختی شهری، ۲۹(۹)، ۱۳۷-۱۶۲.

پورغزنین طیب، طلازاد فیروزی الهه، هوشمند پوری، & اسماعیلی حبیب اله. بررسی مقایسه ای سطح امید در مبتلایان به سرطان تحت

درمان با بیماران.

نسرین قهرمانی، & محمدعلی نادی. (۲۰۱۲). رابطه بین مولفه های مذهبی-معنوی با سلامت روان و امید به آینده در کارکنان

بیمارستان‌های دولتی شیراز. نشریه پرستاری/ایران، ۲۵(۷۹)، ۱-۱۱.

سیمبر، ثنا، حسین خانزاده، ابوالقاسمی، & عباس. (۲۰۱۹). امید به آینده، روابط دلبستگی، و مشکلات هیجانی-رفتاری در کودکان

کار. فصلنامه سلامت روان کودک، ۶(۳)، ۵۱-۶۵.

عبداللهی، & مهرناز. (۲۰۱۰). مقاله: تبیین جامعه شناختی امید به آینده. رشد آموزش علوم اجتماعی، ۴۹(۱)، ۳۴-۴۱.

مرادی، & صفاریان. (۲۰۱۸). مطالعه رابطه بین سرمایه اجتماعی و امید به آینده با بی‌تفاوتی جوانان (مورد مطالعه: شهر کرمانشاه). مجله

علمی، ۵(۳)، ۳۸۵-۴۱۰.

گیتی قریشی اشرف السادات. سطح امیدواری در دانشجویان سال اول و سال آخر رشته روان شناسی.

3rd
International Conference on

Systems Thinking in Practice

سومین کنفرانس بین‌المللی

تفکر سیستمی در عمل

افشانی، سیدعلیرضا، & جعفری. (۲۰۱۶). رابطه دینداری و امید به آینده در بین دانشجویان دانشگاه یزد. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۹ (۶)،

۲۱۰-۱۹۱.

صالحی دوست زهرا، پیمان پاک فائزه، پاشایی لیلا، & حاتمی حمیدرضا. رابطه تاب آوری در برابر استرس با شوخ طبعی و امید به آینده

در دانشجویان دختر.

سیما قرآنی سیرجانی، هادی پورشافعی، & میثم غلام پور. (۲۰۱۹). رابطه خوش بینی و درگیری تحصیلی با نقش میانجی گری امید به

آینده دانش آموزان پیش دانشگاهی. *Education Strategies in Medical Sciences*, ۱۲ (۵).

حسن زاده رمضان، محمدقاسمی حمید، یداله پور بهروز، & رودباری شهمیری خدیجه. راههای تقویت امید به آینده از منظر قرآن و روایات.

بالجانی اسفندیار، خشابی جواد، امان پور الهام، & عظیمی ندا. بررسی ارتباط بین سلامت معنوی، مذهب و امید در بیماران مبتلا به سرطان.

زکی‌بی، علیخانی، کرمی، & جهانگیر. (۲۰۱۲). رابطه جهت گیری مذهبی با میزان تاب آوری و امیدواری در دانشجویان دانشگاه

رازی. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۳ (۲)، ۲۴۳-۲۵۶.

عباس زاده محمد، علیزاده اقدم محمدباقر، دولتی علی، & موسوی آرزو. مطالعه نقش دینداری در توسعه امید به آینده در بین شهروندان

آذرشهر.

مرادی، سیدصالح، & کلانتری. (۲۰۱۰). تاثیر درس کارآفرینی بر امید به آینده شغلی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی منطقه

۸. پژوهش اجتماعی، ۷ (۳)، ۱۸۷-۲۱۰.

عابدی، طاهری، & صادق. (۲۰۲۰). اثر آموزش مثبت‌نگری بر امید به آینده اصناف و بازاریان در شرایط تحریم اقتصادی ایران. بررسی

مسائل اقتصاد ایران، ۷ (شماره ۱ (شماره پیاپی: ۱۳))، ۱۹۳-۲۰۸.

گچلو، ایوب، & غلامی‌حیدرآبادی. (۲۰۱۸). اثر بخشی آموزش برنامه ریزی عصب-زبان‌شناختی بر امید به آینده و خوداثربخشی دانش

آموزان. مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، ۱۳ (۴)، ۹۴-۱۰۳.

زارعی توپخانه، محمد؛ چراغیان، حدیث؛ مرادیانی، سیده خدیجه و زهیری هاشم آبادی، علی. (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین شخصیت با رضایت

از زندگی و امید به آینده.

3rd
International Conference on

Systems Thinking in Practice

سومین کنفرانس بین‌المللی

تفکر سیستمی در عمل

سفیری، خدیجه؛ احمدی، شهربانو؛ رستمی، سارا و پرهوده، فرزاد. (۱۳۹۳). مطالعه امید به آینده کودکان کار خیابانی.

صالحی، رضوان و جعفری، مریم. (۱۴۰۰). امید به آینده شغلی: یک مداخله شناخت محور.

میرزاحمدی، علی و رضانی، ابوالفضل. (۱۳۹۲). تحلیل شبکه های اجتماعی: به همراه آموزش نرم افزار یوسینت. نشر جامعه شناسان.

موسوی، میرنجف؛ عبدالله زاده، مهدی؛ زینالپور، امید؛ باقری کشکولی، علی؛ (۱۳۹۳). ارائه یک مدل تحلیلی محیط با رویکرد سیستمی در

برنامه ریزی گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان ماکو. پژوهش های جغرافیای انسانی، ۱، ۴۸.

عظیمی هاشمیه، مژگان، بستان، زهرا، اصغری، هادی، ۱۳۹۶، مرور نظام مند مقالات پژوهشی در حوزه مطالعات اجتماعی گردشگری شواهدی از تحلیل محتوای نشریات علمی پژوهشی کشور، مطالعات اجتماعی گردشگری.

Snyder, C. R., Shorey, H. S., Cheavens, J., Pulvers, K. M., Adams III, V. H., & Wiklund, C. (2002). Hope and academic success in college. *Journal of educational psychology*, 94(4), 820.

Chang, L. C., & Li, I. C. (2002). The correlation between perceptions of control and hope status in home-based cancer patients. *Journal of Nursing Research*, 10(1), 73-82.

Checkland, P. (2000). Systems thinking, systems practice: includes a 30-year retrospective. *Journal-Operational Research Society*, 51(5), 647-647.

3rd
International Conference on

Systems Thinking in Practice

سومین کنفرانس بین‌المللی

تفکر سیستمی در عمل

Systems Analysis of Factors Affecting Hope for the Future

Hossein Akbari¹

Associate Professor of Sociology, Department of Social Sciences, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Nafiseh Mahdizadeh²

Student of MSc in social science research, Ferdowsi University of Mashhad, , Mashhad, Iran

Abstract

In this research, the issue of hope for the future is explored as a multidimensional and complex concept. Changes in the economic, political, and other social aspects of the system can have an impact on the hope for the future of individuals and societies. The goal of this research is to map the network of factors affecting hope for the future and identify the most influential factors in this network. The method used is systemic analysis.

The factors affecting hope for the future were extracted from published articles in the field of hope for the future. After conducting a systematic review of reputable articles, a total of 70 factors were identified and categorized into social, economic, cultural, macro-level, individual, population-related, psychological, and family-related issues. In the next stage, the network of hope for the future issues was plotted using a group of experts in the fields of sociology and psychology, using the VennSim software. Subsequently, clustering was performed using the Pajek software, and finally, through structural analysis and network analysis, the most influential factors affecting hope for the future were identified, with the most significant ones being religiosity, economic poverty, and governance.

Keywords: hope for the future, systems analysis, Systematic review

¹h-akbari@um.ac.ir

²nmahdizadeh97@mail.um.ac.ir